

Od triju rasprava, što ih Zgodovinski časopis donosi u sv. II—III. za g. 1948-49, Historijski zbornik osvrnuo se dosad na dvije: B. Grafenauer, Slovenski kmet v letu 1848, i M. Kos, O nekaterih nalogah slovenskega zgodovinopisja.¹

Na slovensku 1848. odnosi se još rasprava V. Melika, »Frankfurtske volitve 1848 na Slovenskem« (69—134). Zahvativši jednu temu izvanredno zanimljivu zbog svoje specifične problematike, autor se zadržao samo na onim događajima, koji su povezani sa samim izborima, ne upuštajući se u šira pitanja tadašnjih političkih prilika, kao ni u probleme i tok borbe za ili protiv Frankfurtskog svenjemačkog parlamenta, što bi zbog svoje opširnosti moglo biti predmet posebne iscrpne studije. On ističe u uvodu, da su buržoasko društvo i buržoaski historičari prešli gotovo šutke preko predizbora, i da su ih zanimali jedino užii izbori, što naravno nije bilo slučajno, i daje vrlo podrobnu analizu izbornih rezultata prema pojedinim izbornim jedinicama, ukoliko se u njima ogleda sudjelovanje i apstinencija glasača. Njega naročito zanima, kakvo su držanje zauzele pojedine političke grupacije u Austriji prema izborima za Frankfurtski parlament i kakav su utjecaj imale na raspoloženje seljačkih masa. O pravoj stranačkoj borbi ne može dakako biti govora, jer nije bilo ni stranaka. Frankfurtski izbori samo su raspirivali revolucionarni duh na selu i još više otežali položaj. Zastrašeni konzervativci, desni liberali i vlada upotrebili su sva sredstva, da bi pokret usmjerili drugim putem. Konzervativni elementi preuzimaju na kraju vodstvo; vraća se »mir, red i sigurnost«, a njihova politika izolirala je slovenski narodni pokret od osnovnih seljačkih masa i ograničila ga uglavnom na malogradanstvo.

U »Zapiskima« odgovara N. Županič, »K antskemu problemu«, na kritiku K. Boude (1941) o njegovu predavanju »Der Anten Ursprung und Name« (Atena 1933), ostajući i dalje pri svojoj prvobitnoj tvrdnji o kavkaskom porijeklu Anta.²

Vijesti iz slovenskih historijskih ustanova prelaze katkada regionalni karakter, zahvaćajući u problematiku, koja je od mnogo šireg interesa. Tako F. Zwitter, »Naše kulturne revindikacije v novih mirovnih pogodbah«, iznosi čitav problem restitucije, reparacije i remplacementsa svih onih predmeta, koje su okupatori odvuikli za Drugoga svjetskog rata s našega državnog područja, osvrćući se pritom na revindikacije za starije doba.

U vrlo sažetom i pregledno pisanom referatu »O perečih vprašanjih naših arhivov« F. Škerl iznosi problematiku naših arhiva i ujedno donosi rješenja za pitanja, koja mogu zanimati ne samo historičara nego i širi krug naše javnosti, napose organe narodne vlasti.

F. Baš daje prikaz dvaju štajerskih muzeja: pokrajinskog u Mariboru (kome je on upravitelj) i mjestnog u Ptuj. Naročito je obratio pažnju reorganizaciji provedenoj u oba muzeja poslije rata.

Razjašnjenju važnog problema o slavenskom svetištu na ptujskom gradu pridonosi prilog F. Baša, koji kritizirajući publikaciju prof. Korošca negira, da bi iskopani objekt bio slavensko svetište. Korošec odgovara neposredno na nje-

¹ Vidi Historijski zbornik IV, str. 335—359, i III. str. 435.

² Usp. Historijski zbornik III, str. 441.

govu ocjenu, ostajući i dalje pri svojoj tvrdnji, da gradnja na ptujskom gradu predstavlja staroslavensko svetište.

M. Pivec-Steale je ispunila prazninu, koja je postojala između »Slovenske zgodovinske bibliografije« Stanka Juga, bivšeg arhivara Narodnog muzeja u Ljubljani (umro za rata u internaciji u Dachau) i svoje bibliografije za ratni period (1941—45), obuhvativši razdoblje od 1. I. 1940 do 5. IV. 1941.

Napose treba istaknuti vrlo stručno sastavljene bibliografije knjiga i važnijih članaka o problemu Julijske krajine i Trsta od F. Zwittera i o pitanju slovenske Koruške od B. Grafenauera i L. Ude, prva za razdoblje 1942—47, a druga 1945—48.

Zgodovinski časopis donosi u ovom svesku i nekrolog dru R. Andrejki, bivšem predsjedniku Muzejskog društva za Slovenijo, poznatoga javnog radnika, pisca (prvenstveno pravnog) i publicista (bio je također suradnik »Zagreber Tagblatt«-a), koji je umro 19. X. 1948.

U uvodnom članku sv. IV. za g. 1950, »Arheologija in nekatere njene naloge«, J. Korošec iznosi u povodu savjetovanja jugoslavenskih arheologa u Niškoj Banji 1950, kao i s obzirom na krive pojmove mnogih nearheologa o arheologiji i njezinim zadacima, neke svoje misli i svoje stanovište o nekim pitanjima arheologije i njenom odnosu prema drugim društveno-historijskim naukama. Korošec zabacuje stare definicije arheologije, jer su upravo one razlogom, da se krivo tumače njezini zadaci, definirajući je kao nauku, koja ispituje pojedine faze i momente ekonomskog, kulturnog i društvenog razvoja na temelju materijalnih starina. Arheologija je potpuno samostalna nauka po metodi svoga rada, ali je istodobno pomoćna nauka historiji, etnologiji i historiji umjetnosti, upravo tako kao što su one pomoćne nauke arheologiji. Autor se s punim pravom žali, što historičari zanemaruju i podcjenjuju arheološke dokaze. Za historiju su arheološki rezultati samo novi materijalni izvor, vrlo dragocjen, osobito za starije razdoblje Srednjeg vijeka. Historičar mora k tome uvažiti, da su osobito stariji izvori pisani dosta individualno, u arheologiji naprotiv predmeti ne nose izraz individualnih pojava, nego općenitih.

B. Grafenauer, »Nekaj vprašanj iz dobe naseljevanja južnih Slovanov«, razmatra u prvom redu pitanje odnosa između Slavena i Avara do g. 626. U prvom dijelu rasprave pokušava razjasniti ulogu, koju su odigrali Slaveni u prodoru na Balkan, analizirajući detaljno sve navale do početka VII. st., kad su definitivno zauzeli Balkanski poluotok. Zatim se bavi dolaskom Avara u Evropu i njihovim zauzimanjem Podunavlja i prati nadiranje Slavena u istočno-alpski prostor dolinama Save i Drave, pri čemu dolazi do novih rezultata u pogledu kronologije i historijata ovih borbi. Osobito se zanima kronologijom borbi između Maurikija i Avara-Slavena (592—602), rješavajući praznine u kronici Teofilaktá Simokate. Borbu za Singidunum stavlja u g. 596, a provale Avara u Dalmaciju u g. 597, navale na Solun u g. 586, 609, 615 i 617. Prvi slavenski udarci prema teritoriju južno od gornjeg Dunava, koji su zahvatili Donju i Gornju Austriju, padaju već poslije migracije Langobarda u Panoniju (546); između g. 568—585 Slaveni, koji dolaze sa sjevera, s područja Zapadnih Slavena, i osvajaju prostor Istočnih Alpa, spajaju se između g. 585—590, otprilike, s drugom, jačom strujom s istoka i jugoistoka. Tako su Slaveni kolonizirali sav onaj teritorij, gdje su živjeli Slovenci u prvim stoljećima Srednjeg vijeka.

Grafenauer detaljno analizira mjesta slavenskih navala, koje su početkom VII. st. slomile obranu Bizanta na sjevernoj granici Balkanskog poluotoka. Sve su ove navale općenito povezane s provalama Avara, kao njihovih vrhovnih gospodara.

U drugom dijelu rasprave autor pokušava utvrditi odnos između Slavena i Avara na osnovu analize njihove ekonomske i društvene strukture. Nasuprot Avarostočara, pod kojima treba razumjeti konfederaciju različitih nomadskih plemena, stoje Slaveni, u to doba prvenstveno ratari, Grafenauer odbija tezu nekih ruskih

historičara, da su Slaveni već tada upotrebljavali plug, koji bi tobože došao iz Skitije, što se protivi podacima pisanih izvora. Kritizirajući odnose između Slavena i Avara prema različitim izvorima, zabacuje vijesti t. zv. Nestorove kronike kao izrazito legendarnog karaktera. Naprotiv, t. zv. Fredegara smatra mnogo pouzdanijim, tim više što ga možemo kontrolirati bizantskim izvorima. Odbija tvrdnje o sistematskom zimovanju Avara među Slavenima, kao i sistematskoj bastardizaciji, uzimajući u pomoć rezultate arheologije i antropologije. Odnos između Avara i Slavena, misli Grafenauer, ne može biti odnos između gospodara i sužnja, osim u iznimnim slučajevima. Avari, istina, predstavljaju dominantnu snagu, ali treba uočiti činjenicu, da Slaveni sudjeluju u vojnim pohodima Avara organizirani u svojim rodovskim organizacijama i da su od Avara teritorijalno odijeljeni. Plemenska veza između Avara-stočara i Slavena-ratara bila je relativno kratkog vijeka. U vrijeme, kad je rodovsko-plemenska organizacija kod Slavena bila još tako snažna, da je priječila stvaranje trajne samostalnosti njihovih plemenskih saveza. Avari su na svoj način premostili njihovu društvenu nezrelost, ujedinivši u trajniju formaciju veliki dio slavenskih plemena u zajedničkoj borbi za Balkanski poluotok i istočno-alpski prostor. U tome leži velika uloga Avara u historiji južnih Slavena. Ali, kada je u novoj domovini napredovalo poljodjelstvo, kada se smanjila mogućnost pljačke na Balkanskom poluotoku i s tim u vezi počeli su Avari pljačkati svoje slavenske podanike, te kada je najzad u vezi s razvojem poljoprivrede ubrzana društvena diferencijacija među Slavenima, uslijed čega su nastali povoljni uvjeti za osamostaljenje slavenskih plemenskih saveza, počinje doba ustanaka protiv Avara, koji su u trećem deceniju VII. st. slomili avarsku silu.

F. Baš se ponovo osvrće na problem »slavenskog svetišta« u Ptuj u i dopunjuje svoje prijašnje poglede u članku »Mali ptujski grad«, dolazeći do konkretnih zaključaka. Upirući se na historijske navode upozoruje, da se Ptujski grad u kasnom Srednjem vijeku sastojao iz velikog i malog grada, i da je ovaj posljednji predstavljen konstrukcijom donžona na mjestu iskapanja 1947; krajem XIV. st. donžon je bio porušen, kada je mali grad uključen u ptujsku tvrđavu. Baš je uvjeren da iskopine treba datirati u razdoblje između X. st. i kraja Srednjega vijeka.

B. Grafenauer daje kritički prikaz »Novejša literatura o Samu in njeni problemi«. Povod su mu dala tri rada, koja su se pojavila u posljednjih deset godina: dva kratka od Gracijanskog i Vernadskog i jedan opsežniji od poljskog historičara Labude. Time su oni ponovo načeli pitanje »Samove države«, pitanje, za koje smo već mislili, da je uspješno riješeno (Lj. Hauptmann i M. Kos). Grafenauer ne iznosi kritiku po autorima nega razrađuje teme, unutar kojih razmatra sporna pitanja. Najprije ispituje izvore, koji se odnose na Sama. On misli, da je Samo ušao u »Conversio« kao karantanski knez na osnovu stare karantanske predaje; opaskom »quidam Sclavus« kroničar je htio reagirati proti tvrdnji, da je Samo Franak. Jednako drži, da je Karantanija bila u sastavu Samove države, čiji je centar bila Češka, i donosi to za dokaze. Postanak Samove države može se objasniti unutarnjim razvojem slavenskih plemena i promjenom u odnosima između Slavena i Avara. Pretpostavku o vezi između Samove države i druge migracije Hrvata prema Jadranu Grafenauer ne zabacuje, ali otklanja interpretaciju Labude kako o postanku Samove države, tako i o naseljavanju današnjega južnoslavenskog područja iz dvaju središta: iz vlaške baze s istočnokarpatskim zaleđem i s područja zapadnih Slavena. Što se tiče Samova porijekla, Grafenauer smatra, da su dokazi o njegovu slavenskom porijeklu nedovoljni, ali sumnja i u Pseudo-Fredegara. No, to pitanje nije uopće od prvorazredne važnosti, jer ne mijenja ništa na činjenici, da je Samova »država« odn. savez plemena, kojima je Samo bio na čelu, rezultat opasnosti i obrane protiv Avara i germanskih susjeda.

»Donesek k kmečkim uporom v letih 1705 i 1713« od J. Šorna utvrđuje na osnovu neobjavljene arhivske građe seljačke akcije 1705 na području Dolenjskog,

Slovenskog Primorja i Gorenjskog, te daje nova razjašnjenja velikom ustanku u Tolminu 1713, najznatnijem seljačkom ustanku u Sloveniji u XVIII stoljeću. Uzroke ustancima vidi u velikim nametima zbog rata Austrije za španjolsku baštinu, u konskripcijama, goveđoj kugi, gladi i epidemijama, a ustanku u Tolminu u uvođenju novčića na meso. Bune nemaju ideološku podlogu već su spontanog karaktera: seljaci traže izlaz iz nepodnosivog stanja. Pri ugušivanju bune 1713 dovedeni su u Tolmin i Hrvati-graničari, vjerojatno iz Italije.

D. Lončar, najbolji poznavalac slovenskog XIX. vijeka, daje iscrpnu nadopunu Zwitterovoj ocjeni »Kulturne in politične zgodovine Slovencev 1848—1895« od I. Prijatelja, istaknutoga literarnog i kulturnog historičara, izašle 1938—1940 (Zwitterova je ocjena iz g. 1941). Uz kritički osvrt, Lončar daje i napomene k trima daljnjim svescima, koji bi imali slijediti, odn. novom izdanju čitavog djela.

U rubrici »In memoriam« nalaze se nekrolozi istaknutom književnom historičaru F. Kidriču i Vl. Fabjančiču, ljubljanskom arhivaru, koji je radio na mjesnoj historiji Ljubljane.

Ostatak ovog dvobroja zapremaju ocjene i »Bibliografija o narodnoosvobodilnem boju Slovencev 1945—49« od F. Škerla, s 921 prilogom.

U V. godištu »Zgodovinskog časopisa« za g. 1951 (številka 1—4, str. 512), F. Škerl razrađuje u raspravi »Politični tokovi v Osvobodilni fronti v prvem letu njenega razvoja«, na osnovu relativno bogate literature, mnoga pitanja važna za razvoj Narodno-oslobodilačke borbe u Sloveniji. Tražeći uzroke porazu Jugoslavije 1941, on ih ne vidi samo u premoći neprijateljskih vojnih snaga, nego i u unutrašnjoj slabosti zemlje. Pri tome, smatram, ne smijemo zaboraviti, da su se pred vojnim snagama sila osovine slomile u prvom naletu i one zemlje, koje su politički bile središnije, a vojnički spremnije. Svakako je politika buržoazije pogodovala komadanju Jugoslavije, ali su se njezine posljedice očitovale tek za okupacije zemlje, za koje stanje snosi ona punu odgovornost. Od posebnog je interesa razmatranje autora o politici slovenske buržoazije do sloma 1941 i u prvoj godini okupacije. U veoma teškoj situaciji stvara se Osvobodilna fronta, koja okuplja sve zdrave snage u zemlji, prelazeći pod vodstvom KPJ u otvorenu borbu za oslobođenje, s oslonom na široke slojeve proletarijata.

Predmet rasprave M. Mikuža, »Prvo osvobojeno ozemlje v Sloveniji«, je formiranje oslobođenog područja u Sloveniji s jezgrom u Suhoj krajini i Kočevju, njezova organizacija i razvoj narodne vlasti na tom prostoru od mjeseca maja do sredine jula 1942, kada je nestala pod udarcima velike talijanske ofanzive.

A. Baš ispituje u prilogu »K izvoru pletinaste ornamentike« porijeklo pleterne ornamentike. Pitanje prostora, na kojem se pojavila pleterna plastična dekoracija, i tko su bili njezini nosioci, još je uvijek predmet diskusije. Glavni uzrok razmimoilaženja leži u obilju materijala, koji se pojavljuje u različitim zemljama i u različito vrijeme u različitim tehničkim varijantama. Jednako je tome važan uzrok, da su istraživači promatrali cijelo pitanje odvojeno od njegove historijske osnove. Pleterna ornamentika javlja se posvuda i u svako doba, ali što se tiče porijekla pleternog ornamenta u ranom Srednjem vijeku Baš misli, da se ne mogu dokazati uporedni utjecaji izvan Karolinške države odnosno Italije. On se slaže s Karamanom, da je Italija bila ishodište pleterne plastike; tu su brojni romanski kamenoresci nadovezali na antičko-kršćanske tradicije, a njezin razvoj u VIII st. pospješila je omiljelost pleternog motiva kod Germana (fibule VI. i VII. st.) te kulturno djelovanje irsko-anglosaskih misionara na kontinentu (stilski idealistički iluminirani rukopisi). Drugih faktora pri nastajanju i širenju ove pleterne ornamentike autor ne priznaje. Pleterna dekoracija je na čitavom području karolinške države tehnički, stilski i u pogledu motiva tako cjelovita, da se mogla razviti samo iz jednog središta. Otuda se širila posvuda, kamo je dopirao karolinški državno-

pravni utjecaj, a kao strogo crkvena umjetnost došla je preko kršćanstva i u hrvatske zemlje.

Drugi dio časopisa pod naslovom »Zapiski« obuhvaća redovito manje rasprave ili kritičke osvrtne na noviju i važniju literaturu, u kojoj se iznose aktuelni problemi.

V. Korošec daje »Kratko poročilo o nekaterih novejših klinopisnih tekstih«, objelodanjenih u prošla dva decenija. Jedna skupina tekstova odnosi se na dva nova zakonika, oba starija od Hamurabijeva (pronašla ih je engleska ekspedicija 1948), a druga na državnu, a djelomično i međunarodnu, historiju države-polisa Mari na srednjem Eufratu iz vremena Hamurabija (pronašla ih je francuska ekspedicija 1933—39). Njihovu važnost za pravnu historiju Mezopotamije pokazao je autor na nekoliko primjera.

B. Grafenauer tretira u članku »O arheologiji in zgodovini« neka pitanja u vezi sa savjetovanjem jugoslavenskih arheologa u Niškoj banji 1950 i raspravom prof. Korošca u ZČ IV, 1950, koja je tim povodom izašla. Da bi pokazao, do kakvih pogrešaka može dovesti nepoznavanje historijske tehnike, akribije, kritike tekstova i t. d., iznosi kao primjer djelo M. Garašanina i J. Kovačevića »Pregled materijalne kulture Južnih Slovena u ranom Srednjem vijeku«.

J. Korošec daje prikaz istraživanja nekropole u Bijelom brdu. Kako je poznato, oba istraživača, Zd. Vinski i F. Ivaniček, došli su do potpuno kontradiktornih rezultata u pogledu datiranja i etničke pripadnosti spomenute nekropole. Korošec odbija tvrdnje Ivaničeka i kritizira način otkapanja primijenjen u Bijelom Brdu.

Lj. Hauptmann daje u kratkom osvrtu na »Postanek kmetškega stanu na Koroškem« odgovor W. Fresacheru na njegovo djelo »Der Bauer in Kärnten«. Fresacher naime poriče, da je do dolaska Nijemaca u Korušku u IX. st. bilo samostalnih kmetova. Tek raspadanje feudalnog posjeda na hube dovelo je, po njegovu mišljenju, do postepenog oslobađanja kmetova i stvaranja t. zv. »rojenjaka« (Holden), koji su samo u gospodarskom smislu »homines liberi«, a ne u pravnom. Prof. Hauptmann ostaje pri svojim ranijim nazorima, da su se u rojenjaštvu stopile do kraja Srednjega vijeka tri skupine kmetova: servi, libertini i cenzuali.

F. Gestrin nastoji u prilogu »Doneski k zgodovini Ljubljane v Srednjem veku« na osnovu pisane literature i numizmatičkih podataka razjasniti pitanje, kada je Ljubljana dobila građanska prava i kako se u XIV. st. razvio patricijat u Ljubljani.

J. Žontar ističe u članku »Ob šeststoletnici Dušanovega zakonika« mnoga pitanja, koja još nisu dovoljno jasna i čekaju svoje rješenje.

M. Golia upozorava u prilogu »Slovenica v spisih metliškega čevljarskega ceha« na tekstove iz XVII. st., koji mogu biti jednako zanimljivi za lingvistu kao i historičara, otvarajući mu nove vidike u strukturu cehovskog života.

J. Polec donosi raspravu s područja pravne terminologije nakon ukidanja feudalizma. Duga diskusija o pitanju izraza »Župan' in občina' v novejšem slovenskem izrazoslovju« završena je uvođenjem hrvatskog pravnog izraza »občina« za osnovnu upravnu jedinicu i stare slovenske riječi »župan« za njezina poglavara.

D. Lončar pripoćuje »Dva doneska o početkih socijalizma med Slovenci« početkom ovoga stoljeća.

Preostali dio ZČ (241—512) zapremaju već ustaljene rubrike: »Zgodovinske ustanove«, »Zborovanje in društveno življenje«, »Ocene« i »Bibliografija«. One sadržavaju vijesti iz historijskih naučnih ustanova i njihovu problematiku, odlične kritičke prikaze najnovijih historijskih radova svih južnoslavenskih naroda, te

stručno i savjesno redigirane bibliografije za povijest Slovenaca. Među ocijenjenim djelima nalaze se i hrvatska djela: F. Hauptmann, Rijeka od rimske Tarsatice do hrvatsko-ugarske nagodbe; J. Bösendorfer, Agrarni odnosi u Slavoniji; F. Čulinović, Seljačke bune u Hrvatskoj i neki manji prilozi, a među prikazanim časopisima i Historijski zbornik I—III (G. Čremošnik).

Krešimir Nemeth

GODIŠNJAK ISTORISKOGRUŠTVA BOSNE I HERCEGOVINE
III i IV, 1951 i 1952.

Treći svezak »Godišnjaka« posvećen je desetgodišnjici naše narodne revolucije, pa je gotovo isključivo ispunjen radovima iz toga područja. Kako se neki članci odnose na iste ili slične teme, obradit ćemo ih zajedno, bez obzira na njihov redoslijed u časopisu. Na prvom je mjestu major M. S o j i ć obradio »Neke specifičnosti ustanka u Bosni i Hercegovini 1941 i prvih mjeseci 1942 godine«. Pisac je sebi postavio zadatak, da na pojedinim ustaničkim područjima opiše karakteristične crte, po kojima se ona na neki način razlikuju od drugih. Osnovno obilježje ustanka u Bosanskoj Krajini je masovnost ustanka, koja je prouzrokovala organizacionu razdrobljenost snaga frontalne borbe, koje angažiraju mnogo ljudstva, a donose relativno slabe rezultate, i šire djelovanje šovinističkih elemenata. Osnovni zadatak bio je pravilno kanalisati buntovničko raspoloženje naroda i organizaciono učvrstiti jedinice. Seoski odredi pretvaraju se u vodove, koji ulaze u odrede kao više vojne jedinice; ove povezuju štabovi bataljona; nad svima je štab brigade u Drvaru, koji predstavlja prvo žarište ustanka. Krajem septembra 1941 prodiru na teritorij Drvara talijanske snage. Pōd utjecajem četničkih elemenata odredi se osipaju i rasturaju, a žarište ustanka prenosi se na Kozaru, koja radi drukčijih uslova doživljava krizu. Ovdje su u početku ustanka brzo stvorene desetine s partizanskim načinom ratovanja, koji se pokazao daleko efikasniji od frontalnih napada. Politički rad u narodu bio je mnogo širi i organizovaniji. U ustanku aktivno učestvuje i muslimanski i hrvatski element. Četnički pokret se u vojnim jedinicama nije mogao ukorijeniti. U Tuzlanskoj oblasti pisac je obradio područja: 1. Birač. Početkom ustanka broj već formiranih jedinica naglo raste, pa se prešlo na formiranje odreda. Kasnije se oni spajaju u čete i bataljone. 2. Majeвица i Semberija. Ovdje ustanak nije bio onako buran kao u drugim krajevima. Od početka postoje i četničke grupe, koje su kasnije izvršile napad na štab partizanskog odreda i prevladale na tom području. 3. Ozren. Ustanak je tekao slično kao i drugdje, ali je za njega značajno, da je za vrijeme ofanzive ōitave krajeve uhvatila strašna panika, pa je ponegdje narod masovno predavao oružje neprijatelju. Sarajevskoj oblasti davala je obilježje djelatnost romanijskih jedinica. Ovdje je razvoj tekao vrlo metodično. Već 20. jula 1941. izišao je štab oblasti na Romaniju. Borba je usmjerena na uništenje putova i neprijateljskih uporišta. Odnos prema muslimanskom stanovništvu je pravilan, pa se vrlo rano stvaraju čisto muslimanske partizanske formacije. Četničke grupe, koje se vremenom pojavljuju, nisu mogle zadržati svoj osebujan karakter, pa se stapaju s partizanima. Hercegovina se po karakterističnim crtama izdvaja od svih ostalih područja u našoj zemlji. Teror ustaša podigao je narod na oružje znatno ranije nego u ostalim krajevima. Partijski kadar je vrlo malen i ne uspijeva da obuzda vrlo jake nacionalističke elemente, koji dolaze negdje do izražaja u pokolju muslimana. Već u septembru 1941. četnička izdaja je u punom jeku.

Iako je namjera da obradi specifične detalje u pojedinoj oblasti odvela pisca na posao, koji sam po sebi nije potpun, ipak je njegov članak vrlo dobar, po tome što je rađen vrlo objektivno i na osnovi izvora. Gdje nije imao arhivskih podataka,

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA VI.

1953

BROJ 1-4

NAKLADA »ŠKOLSKA KNJIGA« / ZAGREB

Redakcioni odbor

OLEG MANDIĆ
JAKŠA RAVLIĆ
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
Z A G R E B

Naklada »Školske knjige«, Zagreb, Prilaz J. N. A. 2. Štampanje dovršeno mjeseca
svibnja u »Tipografiji« u Zagrebu.